

УДК 37.011.3

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-108-1-76-84>

РОЛЬ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ ПЕДАГОГА-КОУЧА В ОРГАНІЗАЦІЇ САМОВИХОВАННЯ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Л. Г. Кудрик

ORCID 0000-0002-6668-085X

У статті розкрито значення самовиховання у становленні особистості в сучасну епоху. Обґрунтовано думку, що активізація самовиховання дітей і молоді із залученням коучингових підходів та інструментів може стати допомогою у самоствердженні і самореалізації цієї вразливої соціальної категорії.

Показано роль педагогічного коучингу як інноваційної освітньої технології у здійсненні психолого-педагогічного супроводу самовиховання особистості учня. Охарактеризовано 8 ключових компетенцій педагога-коуча як складових коучингової компетентності сучасного педагога, показано їх важливість для демократизації і гуманізації освітнього процесу.

Обґрунтовано необхідність розвитку ключових компетенцій педагога-коуча через систему післядипломної педагогічної освіти. Показано можливості розвитку коучингових компетенцій на прикладі діяльності авторської творчої майстерні «Коучингові технології у вихованні школярів», яка функціонувала у 2021 році у Львівському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти. На основі аналізу результатів роботи учасників творчої майстерні обґрунтовано доцільність застосування коучингових підходів у науково-методичному супроводі професійного розвитку педагога в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників. Відзначено позитивний вплив коучингового стилю взаємодії на особистісний і професійний розвиток педагога, рівень його педагогічної майстерності.

Ключові слова: педагогічний коучинг, педагог-коуч, коучингова компетентність педагога, ключові компетенції педагога-коуча, самовиховання, організація самовиховання учасників освітнього процесу, професійний розвиток педагога, педагогічна майстерність, науково-методичний супровід професійного розвитку педагога.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. У сучасному соціокультурному

контексті особливої значущості набуває виховання активного громадянина, патріота, відповідальної, творчої особистості, готової до постійного самовиховання і саморозвитку, здатної реалізувати свій потенціал на користь Української держави і суспільства. На розв'язання цих завдань спрямовані, зокрема, Концепція Нової української школи (Концепція, 2016), Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) тощо. Серед нових ролей сучасного педагога, визначених у Концепції Нової української школи (Концепція, 2016, с. 16), – роль педагога-коуча, яка ще не до кінця зрозуміла вчителів, виховників. Тоді як саме педагог-коуч, який володіє відповідними компетенціями, спроможний грамотно організувати процес самовиховання учнів і здійснювати психолого-педагогічний супровід цього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Сутність, особливості, методи самовиховання досліджували О. І. Донцов, С. Г. Карпенчук, Л. Н. Куликова, Л. І. Рувинський, О. Л. Главацька та ін. Методичні аспекти організації самовиховання дітей і молоді розкриті у працях В. Б. Бондаревського, М. Ю. Красовицького, В. М. Оржеховської, Г. К. Селевка, В. О. Сухомлинського та ін. Проблеми індивідуалізації освіти, особистісно орієнтованого виховання розглядають І. Д. Бех, І. А. Зязюн, Г. О. Балл, В. М. Доній, Н. Г. Ничкало, А. М. Бойко, О. В. Киричук, Г. П. Пустовіт, В. В. Рибалка, О. В. Сухомлинська та ін. Педагогічний коучинг досліджують С. М. Романова, Т. Ю. Чернова, І. С. Голяд, О. А. Тішук, О. О. Нежинська, В. М. Тименко та ін. Зокрема, Т. Ю. Чернова (Чернова, 2016) дає визначення коучингової компетентності педагога, виділяє її головні компоненти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Проте ключові компетенції педагога-коуча, які є складовими змісту коучингової компетентності педагога і мають важливе значення для організації самовиховання учасників освітнього процесу, ще не описані детально в педагогічній науці. В ході аналізу ключових компетенцій педагога-коуча за основу взято перелік ключових компетенцій професійного коуча ICF – Міжнародної Федерації Коучингу, який було адаптовано до педагогічної діяльності.

Мета статті – показати значення ключових компетенцій педагога-коуча для демократизації і гуманізації освітнього процесу, для налагодження ефективної партнерської взаємодії педагога з учасниками освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Соціальний фон

виховання дітей і молоді в Україні в умовах війни залишається досить несприятливим: відчуття незахищеності, нестабільності, невизначеності життєвих перспектив. Тому дуже актуальною є необхідність створення такої моделі виховання і самовиховання молоді, яка б давала їй змогу самостійно формувати систему цінностей, адекватну сучасним умовам життя, і на цій основі оптимально вирішувати питання власної життєтворчості. Діти і молодь – дуже вразлива соціальна категорія, у якої внаслідок її психологічних та соціальних особливостей найбільш активно виявляється потреба у самоствердженні, самореалізації, але яка не завжди цілеспрямовано здійснює ці процеси. Ми вважаємо, що активізація самовиховання дітей і молоді із залученням коучингових підходів та інструментів може стати одним із шляхів вирішення цієї проблеми.

Як зазначають сучасні українські автори І. О. Трухін, О. Т. Шпак, поняття «самовиховання» стає все більше актуальним для педагогіки і психології тому, що процес самовиховання стає дедалі перспективнішим механізмом соціалізації сучасної людини з її високим рівнем освіти та поступовим розвитком самосвідомості (Трухін, Шпак, 2004, с. 43). У сучасній системі освіти здійснюється відхід від авторитарної педагогіки, формується гуманістично орієнтована психологія і педагогіка співробітництва, у якій особистість учня стає активним суб'єктом самоосвіти, самовиховання і саморозвитку.

Вирішення будь-якого завдання виховання особистості сьогодні неможливе без самовиховання. Соціальне середовище й виховання детермінують самовиховання, сприяють створенню необхідних соціально-психологічних передумов для нього. Правильно організоване самовиховання сприяє тому, що виховний процес набуває яскраво вираженого особистісно-зорієнтованого характеру. І. Д. Бех справедливо стверджує (Бех, 2006, с. 251), що виховний процес, який не забезпечує належних умов для самовиховання, будується на безпосередньому підкоренні, приниженні гідності людини, в кінцевому результаті не сприяє її моральному становленню, а, навпаки, викликає спалахи агресивності.

Система психолого-педагогічного керівництва самовихованням включає: пробудження в молодого покоління інтересу та прагнення до самовдосконалення, створення у колективі атмосфери серйозного ставлення до самовиховання, широке роз'яснення на конкретних літературних і живих прикладах ідеї самовиховання та його можливостей. Далі відбувається складання учнями особистої програми самовиховання, підкріплення їх зусиль, спрямованих на здійснення індивідуальних самозобов'язань, виховними справами. І, нарешті, здійснюється керування самостійним процесом вдосконалення особистості. Керівництво самовихованням вимагає

ретельної підготовки педагога в галузі загальної та педагогічної психології, глибокого знання специфіки процесу самовиховання. Головним шляхом підготовки вчителя до керівництва самовихованням учнів є його власна самоосвіта і саморозвиток, опанування інноваційних освітніх технологій, однією з яких є технологія освітнього коучингу.

Коучинг, що виник на стику різних дисциплін: педагогіки, психології, філософії, теорії комунікації, теорії лідерства та ін., є універсальним інструментом розвитку особистості і надзвичайно перспективною освітньою технологією. Інтерес до коучингових підходів у вихованні зумовлений перш за все вимогами педагогіки партнерства і розвивальної освітньої парадигми. Сьогодні важливо, щоб процес освіти був доступним та комфортним для дітей і формував культуру саморозвитку і самовдосконалення. Освітній коучинг спрямований на розкриття потенціалу особистості і колективу, він здатний активізувати самовиховання (яке включає самопізнання, самоставлення і саморегуляцію) і саморозвиток усіх суб'єктів освітнього процесу.

Коучингова компетентність, яка є запорукою вмілого керівництва самовихованням учнів, на нашу думку, не може бути сформована без оволодіння педагогом ключовими коучинговими компетенціями. Далі подаємо перелік і детальний розгляд ключових компетенцій педагога-коуча, які, на наше переконання, якнайкраще відповідають Професійному стандарту вчителя і принципам педагогіки партнерства.

1. Педагог-коуч демонструє етичну педагогічну практику, особистісну цілісність та чесність у взаємодії з суб'єктами освітнього процесу; розуміє та послідовно застосовує педагогічну етику. Завдяки психолого-педагогічному такту, емпатійності такий педагог чутливий до особистості учня, його оточення, досвіду, цінностей та переконань. Використовує шанобливу мову спілкування з учнями та іншими суб'єктами освітнього процесу. Будує процес педагогічної взаємодії на засадах національних і вселюдських цінностей. Підтримує конфіденційність інформації про учнів. Педагог розуміє відмінності між коучингом, консультуванням, наставництвом, фасилітацією, тьюторством та іншими ролями сучасного педагога, вдало застосовує ці ролі. Співпрацює зі шкільним психологом, соціальним педагогом, класним керівником, учителями-предметниками та іншими педагогами в організації самовиховання учнів.

2. Втілює коучинговий світогляд – відкритий, допитливий, гнучкий, особистісно орієнтований. Визнає, що суб'єкти освітнього процесу відповідають за власний вибір, тому нічого не нав'язує учневі, а створює умови для прийняття ним самостійних відповідальних рішень. Займається постійним навчанням та розвитком себе як педагога-коуча, тим самим

становить для учня добру рольову модель, приклад для наслідування. Розвиває постійну рефлексію для покращення власної педагогічної практики. Плекає культуру зворотного зв'язку, вчиться давати грамотний фідбек учням і навчає їх давати зворотний зв'язок. Залишається усвідомленим та відкритим до впливу соціального контексту та культури на себе та інших. Використовує власну інтуїцію та усвідомленість на користь суб'єктів освітнього процесу. Розвиває емоційний інтелект, підтримує здатність управляти власними емоціями. Ментально та емоційно готується до проведення занять, до спілкування з вихованцями.

3. Встановлює та дотримується домовленостей. Педагог-коуч домовляється про те, що є доречним у взаєминах, а що не є, про відповідальність учнів і відповідних зацікавлених сторін. Досягає згоди щодо ключових принципів педагогічної взаємодії. Допмагає учневі у формулюванні цілей, планів роботи над собою, у складанні програми самовиховання. Співпрацює з учнем, щоб визначити або підтвердити критерії досягнення успіху, якого учень хоче досягнути у ході самовиховання. Продовжує спілкування у стилі коучинг в напрямку бажаного результату учня.

4. Плекає довіру та безпеку. Педагог-коуч співпрацює з учнями, щоб створити безпечне, підтримуюче, комфортне, здоров'язбережне коуч-середовище, яке дозволяє учневі бути собою, вільно ділитися своїми думками, мріями, планами. Прагне зрозуміти учня в контексті, який може включати його особистість, оточення, досвід, цінності та переконання. Демонструє повагу до особистості, сприйняття стилю та мови учня. Визнає та поважає унікальні таланти, інсайти та роботу учня в процесі коучингової взаємодії. Проявляє підтримку, емпатію та турботу про учня. Визнає та підтримує вираження почуттів, сприйняття, занепокоєння, переконання та позиції учня. Демонструє відкритість та прозорість у спосіб, що відображає вразливість та формує довіру з учнем.

5. Підтримує присутність. Педагог повністю присутній у спілкуванні з учнем, використовуючи відкритий, гнучкий, обґрунтований і впевнений стиль. Залишається зосередженим, спостережливим, емпатійним та чуйним до учня. Демонструє зацікавленість під час процесу діалогу. Керує своїми емоціями, демонструє асертивну поведінку, проявляє впевненість у роботі з сильними емоціями учня під час коучингової бесіди. Почувається комфортно, працюючи в просторі незнання. Створює або підтримує простір для тиші, паузи або рефлексії.

6. Слухає активно. Педагог-коуч – ефективний комунікатор. Він зосереджується на тому, про що учень говорить і про що не договорує, щоб повністю зрозуміти, про що йдеться, підтримати самовиявлення учня.

Враховує цінності та переконання учня, щоб краще розуміти, про що він говорить, що його турбує, до чого він прагне. Віддзеркалює або узагальнює те, що повідомив учень, щоб забезпечити чіткість і розуміння. Визнає і уточнює, коли чує щось більше за те, про що говорить учень. Помічає, визнає та досліджує емоції учня, зміни енергії, невербальні прояви чи іншу поведінку. Інтегрує слова учня, тон голосу та мову тіла, щоб визначити повне значення того, про що говорить учень. Помічає тенденції в поведінці та емоціях учня впродовж спілкування, щоб виявити теми та патерни.

7. Пробуджує усвідомлення. Сприяє інсайтам та навчанню учня, використовуючи такі коучингові інструменти та методи, як потужні запитання, пауза, метафора чи аналогія. Бере до уваги досвід учня, коли вирішує, що може бути найкориснішим. Прагне пробудити усвідомлення. Ставить запитання про учня, а саме: про його спосіб мислення, цінності, потреби, бажання та переконання. Ставить питання, які допомагають учневі досліджувати простір поза межами поточного мислення. Відзначає, що саме посилює прогрес учня. Коригує коучинговий підхід відповідно до потреб і можливостей учня. Допомагає учневі визначити фактори, які впливають на поточні та майбутні моделі поведінки, мислення або емоції. Запрошує учня сформулювати ідеї про те, як він може просуватися далі до кращої версії себе і що він хоче та здатен робити. Підтримує учня в баченні перспектив. Безоцінно ділиться спостереженнями, інсайтами та відчуттями, що несуть потенціал для створення нового усвідомлення для учня.

8. Сприяє зростанню учня. Виступає у ролі партнера, підтримуючи учня у перетворенні усвідомлень та інсайтів у дії. Сприяє самостійності учня. Працює з учнем, щоб інтегрувати нове усвідомлення, інсайт чи знання у його оновлений світогляд та поведінку. Співпрацює з учнем у розробці цілей, дій та мір відповідальності, що інтегрують та розширюють нове усвідомлення. Визнає та підтримує самостійність учня в розробці цілей, дій та способів відповідальності. Підтримує учня у визначенні потенційних результатів або висновків із встановлених кроків, дій. Запрошує учня до роздумів, як просуватися далі, враховуючи ресурси, підтримку та потенційні перешкоди. Співпрацює з учнем, щоб систематизувати усвідомлення та інсайти. Відзначає прогрес та успіхи учня, вчить учня прослідковувати власний прогрес, відзначати перемоги, ставити нові завдання для саморозвитку.

У 2021 році у Львівському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти працювала обласна авторська творча майстерня «Коучингові технології у вихованні школярів», однією з цілей якої був розвиток ключових коучингових компетенцій педагогів і їх застосування в організації самовиховання учнів. Після завершення роботи творчої

майстерні було проведено анкетування, яке дало змогу прослідкувати прогрес у професійному розвитку педагогів, у їх умінні застосовувати коучинговий підхід у вихованні. Важливим досягненням 90 % учасників творчої майстерні визнали вміння ставити сильні коучингові запитання, які пробуджують усвідомлення, мотивують, надихають учнів до роботи над собою, розвивають самостійність та відповідальність. Педагоги змогли оцінити переваги освітнього коучингу як комунікативного партнерського співробітництва, що допомагає досягати реальних результатів в навчанні і розвитку особистості, покращенні якості життєдіяльності учнів: учні усвідомили й укріпили свої сильні сторони; стали більш активними, мотивованими; розвинули різні види мислення та інтелекту; навчилися думати творчо, відповідально, системно; складати план дій на майбутнє, контролювати свої дії та активно співпрацювати з педагогом-коучем у напрямку досягнення власних цілей.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

Отже, завдяки опануванню коучингових компетенцій педагог якісно налагоджує безперервний процес самовиховання учнів; допомагає учасникам освітнього процесу створювати та коригувати власну траєкторію саморозвитку та самовдосконалення; вчить раціонально організувати роботу над собою і досягати результатів. Оволодіння ключовими коучинговими компетенціями сприяє розвитку творчої особистості вчителя, здатної до втілення принципів педагогіки партнерства; допомагає сучасному педагогові у поглибленому розумінні і якісному виконанні своїх функцій і нових педагогічних ролей, задовольняє потребу у розвитку професійної майстерності та професійному самовдосконаленні упродовж життя.

Проблема включення в освітній процес сучасної школи педагогічного коучингу потребує подальших ґрунтовних досліджень.

Література

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності: наук. видання. Київ : Либідь, 2006. 272 с.
2. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 01.04.2024).
3. Сурмяк Ю. Р., Тюріна Т. Г., Кудрик Л. Г. Організація самовиховання особистості. Навчально-методичний посібник для вчителів і викладачів, організаторів виховного процесу. Львів: ЛОППО, 2011. 80 с.
4. Трухін І. О., Шпак О. Т. Основи шкільного виховання : Навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2004. 368 с.
5. Чернова Т. Ю., Голіяд І. С., Тищук О. А. Педагогічний коучинг : навч.-метод. посіб.; за заг. ред. Д. Е. Кільдерова. Київ, 2016. 166 с.

References

1. Bekh, I. D. (2006). *Vykhovannia osobystosti: Skhodzhennia do dukhovnosti* [Personality education: Ascent to spirituality]: nauk. vydannia. Kyiv : Lybid (ukr).
2. *Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly* [Concept of the New Ukrainian School]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (date of appeal: 01.04.2024) (ukr).
3. Surmiak, Yu. R., Tiurina, T. H., Kudryk, L. H. (2011). *Orhanizatsiia samovykhovannia osobystosti* [Organization of personal self-education]. *Navchalno-metodychnyi posibnyk dlia vchyteliv i vykladachiv, orhanizatoriv vykhovnoho protsesu*. Lviv: LOIPPO (ukr).
4. Trukhin, I. O., Shpak, O. T. (2004). *Osnovy shkilnoho vykhovannia* [Basics of school education]: navchalnyi posibnyk. Kyiv : Tsentr navchalnoi literatury (ukr).
5. Chernova, T. Iu., Holiiad, I. S., Tishchuk, O. A. (2016). *Pedahohichnyi kouchynh* [Pedagogical coaching]: navch.-metod. posib.; za zah. red. D. E. Kilderova. Kyiv (ukr).

THE ROLE OF THE KEY COMPETENCIES OF THE EDUCATOR-COACH IN THE ORGANIZATION OF THE SELF-EDUCATION OF PARTICIPANTS IN THE EDUCATIONAL PROCESS

L. H. Kudryk

The article reveals the importance of self-education in the development of personality in the modern era. The opinion is substantiated that the activation of self-education of children and youth with the involvement of coaching approaches and tools can help in self-affirmation and self-realization of this vulnerable social category.

The role of pedagogical coaching as an innovative educational technology in the implementation of psychological and pedagogical support of self-education of the student's personality is shown. 8 key competencies of a teacher-coach are characterized as components of the coaching competence of a modern teacher, and their importance for democratization and humanization of the educational process is shown.

The need to develop the key competencies of a teacher-coach through the system of postgraduate pedagogical education is substantiated. The possibilities of developing coaching competencies are shown on the example of the activity of the author's creative workshop "Coaching technologies in the education of schoolchildren", which functioned at the Lviv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (2021). Based on the analysis of the results of the participants of the creative workshop, the expediency of using coaching approaches is shown scientific and methodical support of the teacher's professional development in the system of professional development of pedagogical workers. The positive influence of the coaching style of interaction on the personal and professional development of the teacher, the level of his pedagogical skill was noted.

Key words: *pedagogical coaching, teacher-coach, teacher's coaching competence, key competencies of teacher-coach, self-education, organization of self-education of participants in the educational process, teacher's professional development, pedagogical mastery, scientific and methodological support of teacher's professional development.*

Кудрик Ліліана Григорівна – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри суспільствознавчої освіти Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Львів, Україна). E-mail: l_kydryk@ukr.net

Kudryk Liliana Hryhorivna – Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Science Education of the Lviv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Lviv, Ukraine). E-mail: l_kydryk@ukr.net